

Razi University

Linguistics Society of Iran

Analyzing [m≡] as a Modal Element in Laki

Sheida Daraee¹, Shoja Tafakkori Rezayi², and Yunes Azizian³

1. M.A. student of Linguistics, Department of English Language and Linguistics, Faculty of Literature and Human Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran. E-mail: sheidadarace@hotmail.com (Email Times New Roman 9 Blue)
2. Corresponding author, Associate Professor of Linguistics, Department of English Language and Linguistics, Faculty of Literature and Human Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran. E-mail: sh.tafakkori@razi.ac.ir
3. Assistant Professor of Linguistics, Department of English Language and Literature, Faculty of Letters and Humanities, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. E-mail: y.azizian@scu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 20 October 2023
Received in revised form 20
December 2023
Accepted 6 January 2024
Published online 25 March
2024

Keywords:
Laki,
modal auxiliary verb,
deontic modality,
dynamic modality,
mood.

ABSTRACT

Objective: "Mood" or "modality" is one of the linguistic tools for conveying concepts such as necessity, obligation, probability, commitment, and assumption in language. Since a complete description of an event or state is not possible solely through the use of verbs or nominal groups, modality is a desirable solution in all human languages to convey concepts. Understanding the types of mood is an opening for discovering the capabilities of human language. The present study is the first theory-based study on modality in Laki, which addresses the modal aspects of the [m≡] element within the framework of Palmer's views (2001). This word, in addition to its lexical meaning of "to want", also has a modal nature and can be assigned as a modal auxiliary verb.

Methods: The research was conducted using a descriptive-analytical method. Linguistic data were collected through the author's linguistic intuition and compared with their equivalents in Persian, Kurdish and English. After identifying [m≡] as a modal auxiliary verb in Laki, its modality types were determined based on Palmer's 2001 framework. Finally, in order to better understand its roles, the syntactic positions of its different roles in sentences were determined.

Results: Based on some evidences like: equivalence of [m≡] with modal auxiliary verbs in Persian and English, the traditional non-inflectability criterion of modals, and etc. [m≡] can be considered as a modal auxiliary verb in Laki. Because of different applications of modals, this term has various roles, including a lexical role as a verbal element "to want", a semantic role for expressing concepts of necessity and obligation, as well as a syntactic one for indicating future tense.

Conclusions: Analyzing [m≡] in Laki demonstrated that this element is a modal auxiliary verb, in addition to its lexical meaning "to want". It is also a syntactic tool for representing the future tense. And its modality changes when pronounced differently in specific contexts.

Cite this article: Daraee, Sheida., Tafakkori Rezayi, Shoja., & Azizian, Yunes. (2024). Analyzing [m≡] as a modal element in Laki. *Research in Western Iranian Languages and Dialects*, 12 , 1-20. <http://doi.org/10.22126/JLW.2024.10472.1758>

© The Author(s).

Publisher: Razi University.

DOI: <http://doi.org/10.22126/JLW.2024.10472.1758>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Modality, or modal expression, is one of the linguistic tools for conveying concepts such as necessity, obligation, probability, commitment, and assumption in language. A complete description of an event or state is not possible solely through the use of verbs or nominal groups, and the interpretation of sentences with modal elements is completely different from those without them. Modal expression is a desirable solution in all human languages for accurately conveying concepts. Studies show that modal elements in some languages only have a syntactic role, while in others, they only express semantic roles, and in another group of languages, they take on both syntactic and semantic. Therefore, due to the intertwining of these two roles, they cannot be simply classified as either semantic or syntactic, and today, most researchers in this field, including Palmer, Hacquard, Cinque, Kratzer, Portner, and Saeed, consider modal elements to be syntactic-semantic. Understanding the various types of modality illuminates more capabilities of human language, and linguistic researches, in addition to documenting and preserving local languages, serves as a touchstone for evaluating and consolidating existing linguistic theories.

As of the writing of this article, no theory-based research has been conducted on modality in Laki. Nevertheless, considering the genetic relationship between Persian, Kurdish, and Laki, and the possibility of structural similarities among them, modality in Laki is also researchable.

The present study is the first theory-based research of modality in Laki, which analyzes modality of the element [m≡] based on the framework of Palmer's view (2001). Palmer (2001) provided a general classification of modalities. He believed that modal expressions are syntactic-semantic and conceptualized modal concepts in interaction with semantic propositions. In the first step, he distinguished between two general types of modality: propositional modality and event modality. Propositional modality pertains to the speaker's attitude toward the truth value of the related proposition and includes epistemic modality and evidential modality. Event modality, on the other hand, relates to events that are not yet real and have not yet occurred but are probable. This type of modality includes deontic (obligatory) and dynamic modality. In this classification, each type of modality has subtypes that enable us to describe linguistic propositions precisely.

Amouzadeh and Rezaei (2012) argue that in Persian, some syntactic elements such as tense have a modal role, too. Rahimian and Amouzadeh (2013) consider Palmer's 1990 views valid in explaining and classifying modality by examining examples of modal verbs in Persian. Moradi (2012) has also identified modal auxiliary verbs in Sorani Kurdish based on Palmer's 1990 framework. Labafan Khosh and Darzi (2013) have determined the syntactic position of auxiliary verbs of possibility and necessity in Persian. Naghzgoy Kohan and Naghshbandi (2014) have identified the modal verbs in Horami based on Palmer's 1990 and 2001 frameworks. Rahimian (2011) considers modal auxiliary verbs in Persian include "bāyad" (must), "shayad" (become), "tavānestan" (can), and "khāstan" (want). Mirzaee (2020) considers modality and polarity to have common capabilities for expressing modal concepts. Mirza Beigi and colleagues (2019) have listed fifteen different modal states for modality in Kurdish Khezeli. Eilkhani Pour (2015) also considers modality to be subject to examination with the help of syntactic, semantic, and pragmatics.

Method

The research was conducted using a descriptive-analytical method. Linguistic data were collected through the author's linguistic intuition and compared with their equivalents in Persian, Kurdish and English. After identifying [m≡] as a modal auxiliary verb in Laki, its modality types were determined based on Palmer's 2001 framework. Finally, in order to better understand its roles, the syntactic positions of its different roles in sentences were determined.

Results

By presenting evidences, including:

- Equivalence of [m≡] with modal auxiliary verbs in Persian and English,
- Traditional criterion of the non-inflectability of modal words,
- Quadruple characteristics of modal verbs in Persian, and
- The commuting terms feature of modal auxiliary verbs,

[m≡] can be considered as a modal auxiliary verb in Laki. Since modal elements have different applications, this term has various roles depending on context, including a lexical role as a verbal element “to want”, a semantic role for expressing concepts of necessity and obligation, as well as a syntactic tool for indicating future tense.

Conclusion

Analyzing [m≡] in Laki showed that this term, in addition to its lexical meaning "to want", also is a modal auxiliary verb. Furthermore, [m≡] is a syntactic tool in representing the future tense in Laki. Additionally, the modality of this verb changes when pronounced differently in specific contexts; for instance, in contexts with deontic or obligatory modality, its modality shifts from obligatory to dynamic by changing its stress and emphasis.

Then, based on the principles of universal hierarchy of projections by Cinque (1999), the syntactic positions of this element have been determined, and its semantic differences have been recognized due to the presence of various syntactic positions. Specifically, when [m≡] is positioned lower than the little verb, it means as a lexical verb, in root and volitive projections place, beside the syntactic role of tense, it expresses concepts of necessity and obligation, respectively.

تحلیل [m≡] به مثابه یک عنصر وجهی در لکی

شیدا دارایی^۱ | شجاع تفکری رضایی^۲ | یونس عزیزیان^۳

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه زبان انگلیسی و زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. رایانامه:

sheidadaraee@hotmail.com

۲. نویسنده مسئول، دانشیار، گروه زبان انگلیسی و زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. رایانامه:

sh.tafakkori@razi.ac.ir

۳. استادیار، گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه چمران اهواز، اهواز، اهواز، ایران. رایانامه:

y.azizian@scu.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۲۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۱/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۲۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱/۲۵

کلیدواژه‌ها:

لکی،

وجه،

فعل کمکی وجهی،

وجهیت تکلیفی،

وجهیت پویا.

وجهیت یا وجه‌نمایی یکی از ابزارهای زبانی برای انتقال مفاهیمی چون الزام، اجبار، احتمال، تعهد و فرض در زبان است. از آنجاکه توصیف کامل رویدادها یا وضعیت‌ها صرفاً با استفاده از فعل یا گروه اسمی امکان‌پذیر نیست، وجه‌نمایی راهکاری مطلوب در تمام زبان‌های بشری برای انتقال دقیق این مفاهیم است. شناخت انواع وجه روزنه‌ای به کشف بیشتر توانمندی‌های زبان بشر است. پژوهش پیش‌رو نخستین مطالعه نظریه‌بنیاد درباره وجهیت در لکی است که به ابعاد وجهی عنصر [m≡] در چارچوب آرای پالم (۲۰۰۱) می‌پردازد. این واژه علاوه بر معنای واژگانی خواستن، ماهیتی وجهی نیز دارد و لذا می‌توان آن را فعل کمکی وجهی قلمداد کرد. بررسی معنایی این عنصر وجهی حاکی از آن بود که فعل کمکی مذکور وجهیت‌های تکلیفی و پویا را در این زبان بازنمایی می‌کند. از آنجاکه لکی جزو زبان‌هایی است که فعل کمکی مشخصی برای زمان آینده ندارد، واژه [m≡] علاوه بر نقش معنایی وجهی، در برخی بافت‌ها، بازنمایی دستوری زمان آینده را نیز بر عهده دارد. همچنین در این پژوهش نشان دادیم که معنای مختلف این عنصر ناشی از حضور آن در جایگاه‌های نحوی مختلف است.

استناد: دارایی، شیدا؛ تفکری رضایی، شجاع؛ و عزیزیان، یونس (۱۴۰۳). تحلیل [m≡] به مثابه یک عنصر وجهی در لکی. *مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران*،

۱۲ (۴)، ۲۰-۱.

<http://doi.org/00000000000000000000000000000000>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه رازی.

۱- مقدمه

«وجهیت»^۱ و «وجه»^۲ مقوله‌هایی به هم پیوسته و مرتبط‌اند. این دو تحت عنوان کلی‌تر مقوله‌های وجهی^۳ قرار می‌گیرند و در متون زبان‌شناختی گاه بجای هم و با یک شان و گاه در دو مفهوم متفاوت از هم مورد استفاده قرار گرفته‌اند. در برخی زبان‌ها مقوله‌های وجهی تنها نقش معنایی دارند و با یک مقوله واژگانی نمایش داده می‌شوند، در برخی دیگر فقط نقش دستوری دارند یعنی بازنمایی آن‌ها از طریق وندهاست. اما در میانه این طیف، زبان‌هایی هستند که مقوله‌های وجهی را در بافت‌های مختلف، گاه در نقش معنایی و گاه در نقشی دستوری به کار می‌برند. بنابراین، نمی‌توان مقوله‌های وجهی را صرفاً معنایی یا دستوری دانست. زبان‌شناسان بر این نظرند که مقوله‌های وجهی هم نحوی و هم معنایی‌اند و رویکردی صرفاً نحوی یا معنایی نمی‌تواند ابعاد مختلف توصیفی و نظری آن را روشن سازد، در نتیجه اکثر پژوهش‌های اخیر در بررسی مقوله‌های وجهی، رویکردی میان‌حوزه‌ای در پیش گرفته‌اند.

سعید معتقد است که وجه همان وجهیت نیست و در زبان‌ها برای بازنمایی این دو، از ابزارهای مختلفی استفاده می‌شود (۲۰۰۹: ۲-۱۴۱). به عقیده او هرگاه تمایزات مقوله‌های وجهی در صرف فعل نمایان شود و این مفهوم از طریق ابزارهای صرفی-نحوی منعکس شود، به آن وجه می‌گوییم (همان). وجه از طریق اعمال وندهای تصریفی بر روی فعل جمله منعکس می‌شود. اما هرگاه در زبانی برای بیان مقوله‌های وجهی از مقوله‌های واژگانی و ابزارهای حاشیه‌ای، مانند فعل‌های کمکی وجهی یا صورت‌های واژگانی مثل قیده‌ها، استفاده شود، مفهوم وجهیت مطرح است (همايون فر، ۱۳۹۲؛ رضایی و بهرامی، ۱۳۹۴). بنابراین، تفاوت وجهیت با وجه در این است که وجهیت مقوله‌ای معنایی و وجه مقوله‌ای دستوری است.

پالم (۲۰۰۱) یک دسته‌بندی کلی از انواع وجهیت ارائه کرده است. او با اعتقاد به این که مقوله‌های وجهی، مقوله‌هایی نحوی معنایی هستند، مفاهیم وجهی را در تعامل با گزاره‌های معنایی دانسته و در گام نخست، دو نوع کلی وجهیت گزاره‌ای^۴ و وجهیت رخدادی^۵ را از هم بازشناخته است. وجهیت گزاره‌ای با نگرش گوینده درباره ارزش صدق گزاره مرتبط بوده، شامل وجهیت معرفتی^۶ و وجهیت گواه‌نمایی^۷ است. وجهیت رخدادی نیز با رویدادهایی در ارتباط است که محقق نشده و هنوز اتفاق نیفتاده‌اند اما وقوع آن‌ها محتمل است. این نوع از وجهیت شامل وجهیت‌های تکلیفی (الزامی)^۸ و پویا^۹ است.

دبیرمقدم (۱۳۹۲) لکی را جزو شاخه غربی شمالی زبان‌های ایرانی دسته‌بندی می‌کند و آن را در مقایسه با زبان‌های اروپا-آسیا و زبان‌های جهان، دارای مؤلفه فعل‌میانی قوی می‌داند و نظام مطابقت آن را عموماً جزو طبقه کنایی-مطلق دسته‌بندی می‌کند. داده‌های این پژوهش با توجه به ماهیت آن، بر اساس شم زبانی یکی از نویسندگان که گویشور بومی زبان لکی است، از گونه زبانی بخش مرکزی شهرستان دلفان (نورآباد لرستان- گونه مورد استفاده طوایف نورعلی و میربگ) برگزیده شده است.

لاینز (۱۹۷۷) معتقد است مفهوم زمان در همه زبان‌ها، بازنمایی یکسانی ندارد، برخی زبان‌ها، با مقوله‌های دستوری و برخی دیگر با کمک ابزارهایی مانند مقوله‌های وجهی زمان را نشان می‌دهند. به نظر می‌رسد در لکی نیز بازنمایی زمان آینده بر عهده یک مقوله وجهی باشد تا عنصری دستوری. در لکی فعل کمکی نشانه زمان آینده وجود ندارد و در این زبان از صورت مضارع

1. modality

2. mood

3. modal categories

4. propositional modality

5. event modality

6. epistemic

7. evidential

8. deontic

9. dynamic

1. Loyns

فعل برای بیان مفهوم آینده استفاده می‌شود. داده‌های زیر از دبیرمقدم (۱۳۹۲) نشان‌دهنده این ویژگی در لکی هستند (صص: ۸۶۹-۸۷۰). در این جملات، بافت کاربردی عامل تعیین‌کننده در تشخیص معنای جمله، مضارع یا آینده بودن آن است.

1. $\mu\text{-u}\Sigma\text{-im}$

اشج-گوی-اخباری

«می‌گوییم/ خواهیم گفت»

2. $\{ \text{pIA m-A-I} \} ?$

اشم-آی-اخباری مرد آن

«آن مرد می‌آید/ خواهد آمد»

ایوتوندی (۱۳۹۹) نیز در توضیح ساخت زمان آینده در لکی، علاوه بر بن مضارع، فعل واژگانی [m≡] به معنای خواستن را نیز جزو ساخت زمان آینده می‌داند. در جمله (۴)، [m≡] به همراه صورت مضارع فعل نشستن، به صورت یک فعل کمکی پیش از فعل اصلی جمله ظاهر شده است و به انجام عملی در زمان آینده اشاره دارد:

4. $m\equiv \text{be-ni}\Sigma\text{-em}$

اشم -نشستن-التزامی خواه

«می‌خواهم بنشینم»

ایوتوندی (۱۳۹۹) تنها به حضور این واژه در ساخت زمان آینده اشاره کرده است، درحالی که واژه [m≡] علاوه بر اشاره به زمان آینده، در جملات متفاوت بیانگر مفاهیم دیگری نیز هست. در داده (۵)، [m≡] به معنای خواستن است و همانند مقوله‌های فعلی، شناسه تصریف فاعلی گرفته و صرف شده است:

5. $me=m \text{ k}\equiv\text{tAw-I b}\equiv\text{-sin-}\equiv\text{m}$

اشم - خریدن-التزامی نکره-کتاب واژه‌بست اشم-خواه

«می‌خواهم یک کتاب بخرم.»

در جمله (۶)، [m≡] مفهومی کاملاً متفاوت از دو کاربرد پیشین دارد. در این جمله، [m≡] نه به زمان آینده اشاره دارد و نه معنای واژگانی آن مدنظر است؛ بلکه ابزاری است که مفاهیمی مانند اجبار و الزام را به مفهوم جمله افزوده است؛ ابزاری که نبود آن، مفهوم، نوع برداشت و پیام جمله را تغییر می‌دهد. در داده‌های پیشین، به دلیل ویژگی‌های صوری و محدودیت‌های بافتی این واژه، مفاهیمی چون اجبار و یا الزام در انجام گزاره قابل استنباط نیست. اما [m≡] در داده (۶) به وجود اجبار و الزام در انجام کاری اشاره می‌کند:

6. $m\equiv \text{dAri-K}\{=\text{t}\} \{s\{r\ v\}\{\exists\text{t b-}\{\leq\text{-i tA}\ \exists\text{u byn-A.}$

واژه‌بست اشم-ج-دارو باید/می‌بایست

اشم -شدن خوب تا اشم- خوردن-التزامی وقت سر به

«باید داروهایت را به موقع بخوری تا خوب شوی.»

به نظر می‌رسد کاربردهای متفاوت این واژه، آن را در دسته ویژه‌ای از کلمات جای می‌دهد که علاوه بر نقش دستوری، دارای نقش‌های معنایی نیز است. در این پژوهش سعی بر این است که بر مبنای رویکرد پالم (۲۰۰۱) درباره وجهیت، به پرسش‌های زیر پاسخ دهیم: ماهیت واژه [m≡] در لکی چیست و آیا می‌توان آن را یک فعل کمکی وجهی به‌شمار آورد؟ اگر پاسخ این پرسش آری است، این فعل کمکی وجهی برای بیان چه مفاهیمی در لکی مورد استفاده قرار می‌گیرد و نوع وجهیت بیان شده با این عنصر چیست؟ و اینکه سبب این همه تفاوت معنایی در این عنصر چیست؟ این مقاله در پنج بخش تنظیم شده است: در بخش نخست که با نام مقدمه از نظر گذشت مسئله پژوهش بیان شد و ضمن ارائه توصیفی اجمالی از برخی از اصطلاحات کلیدی، پرسش‌های پژوهش نیز ذکر شد. در بخش دوم پیشینه پژوهش را معرفی کرده‌ایم. در بخش سوم نیز کلیات روش پژوهش مورد استفاده در این مقاله و همچنین مفاهیم نظری مورد استناد برای تحلیل داده‌ها بیان شده است. داده‌های موردنظر

این مقاله در بخش چهارم به تفصیل و مستدل توصیف و تحلیل شده‌اند و سرانجام بخش پنجم نیز به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری اختصاص یافته است.

۲- پیشینه پژوهش

مطالعات مربوط به وجهیت، در دهه‌های اخیر جایگاه ویژه‌ای در پژوهش‌های زبان‌شناختی پیدا کرده‌اند. این بررسی‌ها در ایران از گذشته بیشتر پیرامون زبان فارسی بوده‌اند و به‌تازگی با اقبال زبان‌شناسان در مورد تعدادی از زبان‌ها و گویش‌های ایرانی نیز به انجام رسیده‌اند. پژوهش‌های علمی بسیاری درباره وجهیت در زبان انگلیسی به ثبت رسیده‌اند که از برجسته‌ترین آن‌ها می‌توان از پالمر (۱۹۸۶، ۱۹۹۰، ۱۹۹۴، ۲۰۰۱، ۲۰۰۴)، پورتنر (۲۰۰۹)، کراتزر (۱۹۷۷، ۱۹۸۱، ۱۹۹۱، ۲۰۱۲)، چینکوئه (۱۹۹۹، ۲۰۰۴) و هکرد (۲۰۰۶، ۲۰۱۰، ۲۰۱۱) نام برد که ابعاد مختلف دستوری و معنایی وجهیت را بررسی کرده‌اند.

تا زمان نگارش مقاله حاضر، پژوهشی نظریه‌بنیاد در مورد وجهیت در لکی انجام نشده است. با این حال با توجه به رابطه خانوادگی بین زبان‌های فارسی، کردی و لکی و در نتیجه احتمال بودن تشابه ساختاری در این زبان‌ها، مروری بر برخی پژوهش‌های انجام‌شده در فارسی و کردی چه‌بسا بتواند در این زمینه راه‌گشا باشد. در ادامه برخی از پژوهش‌هایی که وجهیت در زبان‌های ایرانی و زبان فارسی را بر مبنای تعریف دستوری-معنایی بررسی کرده‌اند، از نظر می‌گذرانیم.

رحیمیان (۱۳۹۰) مهم‌ترین و معمول‌ترین راه برای بیان جمله‌های وجهی در زبان‌ها را استفاده از افعال وجهی، قیود جمله و دسته مشخصی از افعال واژگانی دانسته و به بررسی وجهیت در فارسی امروز پرداخته‌است. او ضمن ایجاد تمایز میان جنبه‌های مختلف صوری و معنایی، سه نوع وجهیت را در زبان فارسی از هم بازشناخته است که عبارت‌اند از وجهیت معرفتی، پویا و الزامی که هر کدام توانایی انتقال درجات قوی، متوسط و ضعیف را دارند. او سپس به بررسی ظرفیت وجهی فعل *خواستن* می‌پردازد و نتیجه می‌گیرد که این فعل علاوه بر ایفای نقش فعل کمکی ساخت زمان آینده، نقش مهمی در بین عناصر وجهی دارد و برای بیان درجه قوی وجهیت در زبان فارسی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

عموزاده و رضایی (۱۳۹۱) معتقدند که در زبان فارسی برخی مقوله‌های دستوری نقش وجهی نیز دارند. از نظر آنان، زمان دستوری صرفاً منتقل‌کننده مفهوم زمان نیست؛ بلکه در کنار عناصر بافتی و کاربردشناختی مسئول انتقال مفاهیم وجهی نیز هست. به‌عنوان مثال، زمان گذشته در کنار مسائل کاربردشناختی و بافتی، در جملات شرطی، وجه تمنایی، ماضی التزامی، فرایند انعکاس اشاره‌ای و جملات فرازبانی، به‌طور ملموسی برای انتقال مفاهیم وجهی و نه ارجاعات زمانی به کار می‌رود.

رحیمیان و عموزاده (۱۳۹۲) با بررسی نمونه‌های فعل‌های وجهی زبان فارسی در بیان مفهوم وجهیت، نظرات پالمر (۱۹۹۰) در تبیین و دسته‌بندی آن‌ها از نظر نوع و درجه را تأیید می‌کنند و معتقدند که آرای پالمر (۱۹۹۰) می‌تواند بعضی از جنبه‌های دستوری-معنایی فعل‌های وجهی زبان فارسی را آشکار کند.

مرادی (۱۳۹۲) پس از توصیف فعل‌های کمکی وجهی در کردی سورانی در چارچوب پالمر (۲۰۰۱)، معتقد است که هر فعل وجهی در این زبان، می‌تواند سه نوع وجه‌نمایی معرفتی، تکلیفی و پویایی را نشان دهد اما در مرتبه‌های وجه‌نمایی (امکان و الزام) و انواع آن‌ها، با هم متفاوت هستند.

لبافان‌خوش و درزی (۱۳۹۳) وجهیت را مقوله‌ای نحوی-معنایی می‌دانند که توسط وجه‌نمایی مانند فعل‌های واژگانی وجهی، فعل‌های کمکی وجهی، قیده‌های وجهی و صفات وجهی بیان می‌شود. آن‌ها با نگاهی شاخص-بنیاد به فعل‌های کمکی باید و شاید در زبان فارسی، علاوه بر تعیین جایگاه نحوی آن‌ها طبق سلسله‌مراتب فرافکنی چینکوئه، با در نظر گرفتن دو خوانش معرفتی و ریشه‌ای برای فعل کمکی باید، دو جایگاه نحوی متفاوت را برای آن در نظر می‌گیرند.

نغزگوی کهن و نقشبندی (۱۳۹۴) با پذیرش نظرات پالمر (۱۹۹۰ و ۲۰۰۱) و با نگاهی دستوری-معنایی به وجهیت، به بررسی فعل‌های وجهی موجود در زبان کردی هورامی پرداخته‌اند و عنوان می‌کنند که در زبان هورامی، وجهیت‌های پویا، تکلیفی و معرفتی با کمک

فعل‌های وجهی بیان می‌شوند و هیچ‌کدام از فعل‌های وجهی مورد بحث در پژوهش، توانایی نشان دادن وجهیت گواهنمایی را نداشته و این زبان از سازوکارهای دیگری نظیر زمان دستوری و عبارات واژگانی برای مشخص نمودن منبع خبر بهره می‌گیرند.

میرزاییگی و همکاران (۱۳۹۸) به دلیل درهم‌تنیدگی و هم‌پوشانی ساختاری سه مقوله زمان، وجه و نمود، در بررسی گویش کردی خزلی، پنج وجه قابل بازنمایی را معرفی می‌کنند: اخباری، اخباری-تأکیدی، التزامی، امری، شرطی-آرزویی که این پنج وجه با مقوله زمان و نمود، در مجموع پانزده حالت دستوری مختلف را در این زبان بازنمایی می‌کنند.

میرزایی (۱۳۹۹) نیز ضمن پذیرش چهار امکان وجهیت برداشتی^۱، گواهنمایی، درخواستی^۲ و پویا از نگاه پالمر، تلفیق امکانات وجهیت و قطبیت^۳ را دستاویزی برای کاربران زبان می‌داند تا به کمک آن بتوانند مفاهیم گزاره‌ای یکسان را در بافت‌های مختلف، با اهداف و معانی متفاوت صورت‌بندی کنند و در نتیجه مقاصد کلامی متفاوتی را دنبال کنند.

۳- روش‌شناسی پژوهش

لکی جزو گروه زبان‌های غربی شمالی زبان‌های ایرانی است که در مناطق شمال و شمال غربی استان لرستان، مناطقی از استان‌های کرمانشاه، ایلام و همدان به آن گفت‌وگو می‌شود (دبیرمقدم، ۱۳۹۲: ۸۶۲). داده‌های این پژوهش با توجه به ماهیت آن، بر اساس شم زبانی یکی از نویسندگان که گویشور بومی زبان لکی است، از گونه زبانی بخش مرکزی شهرستان دلفان (نورآباد لرستان- گونه مورد استفاده طوایف نورعلی و میربگ) انتخاب شده است. تحلیل داده‌ها بر اساس دیدگاه پالمر (۲۰۰۱) پیرامون وجهیت است. پس از بررسی ابعاد وجهی [m≡]، به منظور شناخت بهتر آن، جایگاه نحوی این عنصر نیز در ساختمان جملات لکی بررسی خواهد شد. نمودارهای تحلیل نحوی، بر اساس برنامه کمبینه‌گرا و سلسله‌مراتب پیشنهادی چینکوئه (۱۹۹۹) خواهد بود.

پالمر (۲۰۰۱) وجهیت را به‌طور کلی نگرش افراد در مورد گزاره‌ها دانسته و آن را مقوله‌ای نحوی-معنایی می‌داند. او در گام نخست، مقوله وجهیت را به دو دسته تقسیم می‌کند: الف) نظام‌های وجهی، ب) وجه. نظام‌های وجهی از نگاه پالمر (۲۰۰۱)، بیان مفاهیم وجهی از طریق عناصر واژگانی و یا وندهای غیر فعلی است. زمانی که برای بیان مفاهیمی چون اجبار یا اختیار، از واژه‌ها، و نه وندهای فعلی، استفاده شود با نظام وجهی مواجهیم که در آن بیشتر بُعد معنایی مقوله‌های وجهی مطرح است تا نقش دستوری آن‌ها. نظام‌های وجهی خود شامل انواع وجهیت است که تعریف هر یک در ادامه خواهد آمد. او وجه را دو نوع می‌داند: وجه اخباری و وجه التزامی، که هر کدام از طریق وندهای تصریفی بر روی فعل بازنمایی می‌شوند، بنابراین وجه یک ویژگی دستوری و نحوی است.

نظام‌های وجهی به دو نوع کلی وجهیت گزاره‌ای و وجهیت رخدادی تقسیم می‌شوند. شباهت این دو نوع وجهیت که اساساً به آن‌ها ماهیت وجهی می‌بخشد این است که هر دو نوع، دیدگاه شخصی افراد درباره گزاره هستند، حال این دیدگاه یا نتیجه استدلال خود شخص است یا ممکن است از شواهد و قرائن بیرونی کسب شده باشد. تفاوت وجهیت گزاره‌ای و وجهیت رخدادی نیز در این است که وجهیت گزاره‌ای نگرش شخصی گوینده درباره ارزش صدق یا میزان حقیقی بودن یک گزاره است؛ به این معنا که گوینده نظر خود را در مورد گزاره-هایی که به وقوع پیوسته و عملی شده‌اند بیان می‌کند و قضاوت بر اساس نظر اوست. اما وجهیت رخدادی دیدگاه فردی گوینده در مورد رویدادهایی است که محقق نشده‌اند، اما وقوع آن‌ها محتمل است.

وجهیت گزاره‌ای به دو شاخه وجهیت معرفتی و وجهیت گواهنمایی تقسیم می‌شود. وجهیت معرفتی زمانی استفاده می‌شود که گوینده قضاوت و دیدگاه خود را درباره گزاره‌ها بیان کند. پالمر (۲۰۰۱) وجهیت معرفتی را سه نوع می‌داند: وجهیت حدسی^۴ (حدس و نظر گوینده درباره گزاره است و قطعیتی برای رخداد گزاره در جهان خارج وجود ندارد)، وجهیت استقرایی^۵ (تنها نتیجه ممکن از گزاره‌های موجود بر

1. epistemic

2. deontic

3. polarity

4. speculative

5. deductive

اساس شواهد قابل مشاهده است) و وجهیت فرضی^۱ (نتیجه منطقی گزاره بر اساس پیش فرض هاست). نکته مهم درباره وجهیت معرفتی این است که هر سه نوع آن، بر پایه قضاوت خود گوینده استوارند و بر اساس قضاوت و باورهای او شکل می‌گیرند.

وجهیت گواه‌نمایی شاخه دیگری از وجهیت گزاره‌ای است. وجهیت گواه‌نمایی، همانند معرفتی، قضاوت و دیدگاه گوینده را نشان می‌دهد با این تفاوت که شاهد یا مدرکی برای باورپذیری و اثبات صدق گزاره دارد. این شواهد می‌توانند شامل دانش عمومی درباره صدق یک گزاره و یا تجربه‌های شخصی (بینایی، شنیداری و ...) باشند. در وجهیت گواه‌نمایی شاهد یا مدرکی خارج از حیطه قضاوت فرد، او را به نتیجه می‌رساند و در قضاوت فرد عوامل خارجی نیز تأثیرگذار هستند.

پالمر (۲۰۰۱) دسته دوم نظام‌های وجهی را وجهیت رخدادی نام‌گذاری می‌کند. این نوع، به رخدادهایی که هنوز اتفاق نیفتاده‌اند اما وقوعشان محتمل است اشاره می‌کند. وجهیت رخدادی شامل دو شاخه وجهیت تکلیفی و وجهیت پویا است. در وجهیت تکلیفی، مفاهیم اجبار یا اجازه در انجام عمل، توسط منابع بیرونی و خارجی بر فرد تحمیل می‌شوند؛ مانند قوانین و هنجارهای وضع شده از سوی جامعه. اما در وجهیت پویا عوامل تأثیرگذار، جنبه درونی داشته و انگیزه‌های درونی و ذاتی از طرف خود کنش‌گر عامل تعیین‌کننده در وقوع رویداد است. بنابراین وجهیت تکلیفی با اجبار یا کسب اجازه از یک منبع خارجی مرتبط است، درحالی‌که وجهیت پویا با توانایی یا تمایلات درونی و شخصی کنش‌گر ارتباط پیدا می‌کند. پالمر (۲۰۰۱) در یک طبقه‌بندی موشکافانه‌تر، وجهیت تکلیفی را شامل سه نوع وجهیت اختیاری^۲، وجهیت اجباری^۳ و وجهیت تعهدی^۴ می‌داند. وجهیت اختیاری در موقعیتی به کار می‌رود که کنشگر در انجام گزاره آزادی عمل و حق انتخاب داشته باشد، در حالی‌که وجهیت اجباری برای انتقال مفهوم اجبار و عدم انتخاب از سوی کنشگر به کار می‌رود. سرل^۵ (۱۹۸۳) نوع سوم وجهیت تکلیفی یعنی وجهیت تعهدی را این‌گونه تعریف می‌کند: وجهیت تعهدی هنگامی است که ما خودمان را به انجام کاری متعهد می‌کنیم.

وجهیت پویا نیز به دو نوع وجهیت توانمندی^۶ و وجهیت ارادی^۷ تقسیم می‌شود. وجهیت توانمندی به توانایی کنشگر در انجام گزاره، و وجهیت ارادی به تمایل کنشگر برای انجام گزاره مربوط می‌شود.

پالمر (۲۰۰۱) مقوله‌های وجهی را نقش‌گذر^۸ می‌داند؛ یعنی نوع وجهیت یک عنصر وجهی در بافت‌های مختلف قابل تغییر است. عناصر وجهی در بافت‌های مختلف می‌توانند معنا و نقش‌های متفاوتی داشته باشند و الزاماً دارای یک معنی و نقش ثابت نیستند. قائل شدن به مفاهیم معنایی مختلف برای یک عنصر، باعث ایجاد سوتفاهم و برداشت‌های متناقض از یک پاره‌گفتار می‌شود؛ از این رو پالمر (۲۰۰۱) بارها به اهمیت و نقش کلیدی بافت کاربرد در بررسی مفاهیم وجهی تأکید کرده است.

طبق آنچه گفته شد، می‌توان انواع وجهیت از نگاه پالمر را در نمودار (۱) خلاصه کرد.

1. assumptive

2. permissive

3. obligative

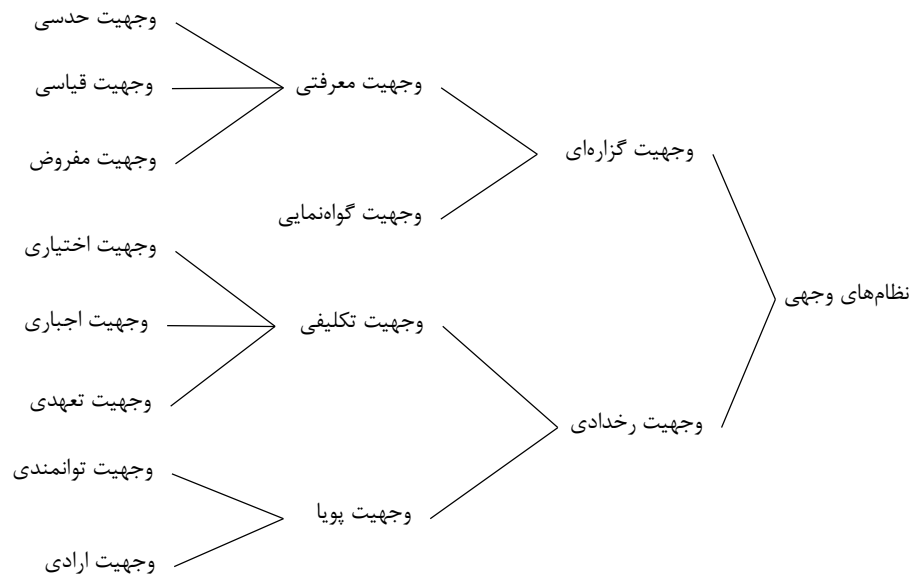
4. commissive

5. Searle

6. abilitive

7. volitive

8. commuting terms

نمودار ۱. نظام وجهیت از دید پالمر (۲۰۰۱)

در این پژوهش سعی بر این است که ماهیت وجهی، نوع وجهیت و جایگاه نحوی واژه [m≡] در لکی در چارچوب نظریه وجهیت پالمر (۲۰۰۱) مورد بررسی قرار گیرد.

۴- توصیف و تحلیل داده‌ها

توصیف و تحلیل داده‌ها در قالب سه زیربخش بدین صورت انجام گرفته است که ابتدا با ارائه معادل‌های واژه [m≡] در زبان‌های فارسی و انگلیسی، کاربرد و ماهیت آن در لکی مورد بررسی قرار گرفته است. در ادامه، بر اساس دیدگاه پالمر (۲۰۰۱) نوع وجهیت آن مشخص می‌شود و سرانجام با هدف تعیین نسبت بین جایگاه نحوی این عنصر با معانی مختلف آن، جایگاه‌های نحوی مختلف ممکن برای این عنصر مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۴-۱- ماهیت عنصر [m≡]

مفاهیم وجهی در بیشتر زبان‌ها کم‌وبیش یکسان هستند. از آنجایی که زبان‌های هم‌خانواده مادر مشترکی دارند وجود تشابه ساختاری میان آن‌ها محتمل است. از این رو می‌توان چنین فرض کرد که فعل‌های کمکی وجهی در زبان‌های فارسی و ایرانی، دارای معادل‌هایی در لکی نیز هستند و با ترجمه جملات دارای مفاهیم وجهی از فارسی به لکی، می‌توان تا حدودی فعل‌های کمکی وجهی در آن را مشخص کرد. پالمر (۲۰۰۱) نیز در گام نخست برای تشخیص مقوله‌های وجهی، دارا بودن مفاهیم وجهی در مقایسه با زبان‌های دیگر را مدنظر قرار می‌دهد و اینکه یک واژه مفاهیم وجهی مانند اجبار، الزام، اجازه، توانایی و... را منتقل می‌کند یا خیر.

در لکی برای بیان مفاهیم خواستن، باید و نیز برای بیان وقوع گزاره‌ای در آینده از واژه [m≡] استفاده می‌شود. واژه [m≡] در لکی معادل فعل‌های وجهی فارسی خواستن و باید، و فعل‌های کمکی وجهی انگلیسی *must* و *should* است. دبیرمقدم (۱۳۹۲) درباره ساخت زمان آینده در لکی می‌گوید: «زبان لکی برای بیان زمان آینده، فعل کمکی ویژه‌ای ندارد بلکه از صورت مضارع فعل استفاده می‌کند» (ص: ۸۶۹). به نظر می‌رسد مفهوم آیندگی را نیز همین عنصر با کمک صورت مضارع فعل برعهده دارد. در داده‌های (۷) و (۸)، [m≡] همراه با صورت مضارع فعل، برای اشاره به زمان آینده به کار رفته است:

7. m≡ be-tΣ-i ?

۲ش م - رفتن - التزامی خواه

«می‌خواهی بروی؟»

8. $m \equiv m \Delta \Sigma \text{in} = \{I \text{ be-fru} \Sigma - I$

۳ش م-فروختن-التزامی واژه‌بست ۳ش م-ماشین خواه

«می‌خواهد ماشینش را بفروشد.»

در داده^۹ (۹)، این عنصر همانند سایر فعل‌های لکی، شناسه تصریفی گرفته و معادل فعل واژگانی خواستن در فارسی است:

9. $m \equiv m \text{ k} \equiv t \text{ Aw} - I \text{ b} \equiv - \text{sin} - \equiv m$

۱ش م-خریدن-التزامی نکره-کتاب واژه‌بست ۱ش م-خواه

«می‌خواهم یک کتاب بخرم.»

در داده^{۱۰} (۱۰)، دو کاربرد متفاوت این عنصر در جمله‌ای واحد نشان داده شده است. به این صورت که، در ابتدای جمله اشاره به زمان آینده و در ادامه آن، مفهوم واژگانی خواستن از $[m \equiv]$ استنباط می‌شود. در اشاره به زمان آینده، $[m \equiv]$ یک صورت ثابت برای تمام شخص‌ها دارد و صرف نمی‌شود. در صورتی که در معنای خواستن، همانند سایر فعل‌های واژگانی صرف می‌شود و شناسه فاعلی می‌پذیرد. به بیانی دیگر، بر اساس تصریف‌پذیر بودن یا نبودن $[m \equiv]$ ، می‌توان پیش‌بینی کرد که کدام مفهوم این واژه مدنظر است؛ اگر بتوان وندهای تصریفی را به آن افزود به احتمال زیاد معنای واژگانی، و در صورت ثابت‌بودن آن برای شخص و زمان‌های مختلف، صورت وجهی این واژه مد نظر است. داده^{۱۰} (۱۰) تمایز دو نقش متفاوت $[m \equiv]$ را به خوبی نشان می‌دهد.

10. $m \equiv ? \text{ Aw } b \{ \leq -I, t \text{ ni } m \text{ e} = t ?$

واژه‌بست ۲ش م-خواه تو هم ۳ش م-خوردن-التزامی آب خواه

«می‌خواهد آب بخورد، تو هم می‌خواهی؟»

$[m \equiv]$ در برخی بافت‌ها علاوه بر معنای خواستن، به معنی باید/می‌بایست به کار می‌رود. در داده‌های (۱۱) و (۱۲)، این عنصر معنای الزام و اجبار را به جمله می‌افزاید؛ به طوری که بدون آن، مفهوم اجبار و یا الزام در انجام گزاره، برداشت نمی‌شود و نبود آن، می‌تواند مخاطب را گمراه کند. در این دو جمله، بدون وجود تأکید و الزام بر انجام کار، مخاطب اهمیت خاصی برای گزاره مورد نظر قائل نیست و ممکن است خود را در انجام دادن یا ندادن آن مختار بداند. در صورتی که با وجود $[m \equiv]$ ، حالت الزام و نوعی اجبار در انجام گزاره به کنشگر تحمیل می‌شود و خود را ملزم به انجام آن می‌داند.

11. $m \equiv s7 \text{ zy } h3 \text{ zy} \leq \leq - \text{ino } t \text{ A } \text{ be-r} \{ \text{si-non} \{ \text{ kAre-K} \} = t2$

واژه‌بست ۲ش ج-کار ج-۲ش ج-رسیدن/انجام دادن-التزامی تا ۲ش ج-بیدار شدن زود صبح باید/می‌بایست

«باید/می‌بایست صبح زود بیدار شوید تا کارهایتان را انجام دهید.»

12. $m \equiv d \text{ Ari-K} \{ = t ? \{ s \{ r \{ v \{ \Xi t \text{ b} - \{ \leq -i \text{ tA } \Xi u \text{ byn-A.}$

۲ش م-شدن خوب تا ۲ش م-خوردن وقت سر به واژه‌بست ۲ش م-ج-دارو باید/می‌بایست

«باید داروهایت را به موقع بخوری تا خوب شوی.»

واکنش افراد به جملات دارای مقوله‌های وجهی، با جملات بدون آن متفاوت است. در مطالعات سنتی وجه، اعتقاد بر این است که فعل‌های وجهی برای شخص و عدد صرف نمی‌شوند (رحیمیان، ۱۳۸۱). غلامعلی‌زاده (۱۳۸۶) ویژگی‌های مشترک فعل‌های وجهی را این گونه می‌داند: الف) افعال وجهی همواره به گونه‌ای ثابت همراه فعل ظاهر می‌شوند؛ ب) به تنهایی به عنوان فعل واژگانی به کار نمی‌روند و همواره یک فعل واژگانی همراه آن‌ها استفاده می‌شود؛ پ) فعل وجهی همواره قبل از فعل واژگانی ظاهر می‌شود، اما ممکن است عناصر دیگری بین آن‌ها و فعل‌های واژگانی فاصله ایجاد کنند؛ ت) در جمله‌های مرکب فعل‌های وجهی به قرینه حذف می‌شوند (ص: ۴۴). همان‌طور که در داده‌های بالا نشان داده شده است، $[m \equiv]$ در مواردی که معادل فعل‌های وجهی فارسی و انگلیسی است، به یک صورت ثابت به کار می‌رود و شناسه‌ای به صورت آن اضافه نمی‌شود؛ در معنای وجهی با یک فعل واژگانی همراه است و هم‌چنین قبل از فعل‌های اصلی جمله به کار می‌رود. بر این اساس می‌توان نتیجه گرفت که $[m \equiv]$ یک فعل کمکی وجهی در لکی است.

پالمر (۲۰۰۱) معتقد است که فعل‌های کمکی وجهی، جزو اصطلاحات نقش‌گذر هستند؛ یعنی اصلاحاتی که نقش ثابت و مشخصی ندارند. این اصطلاحات می‌توانند چند نوع متفاوت از یک مفهوم معنایی را بیان کنند و در بافت‌های مختلف از مفهومی به مفهوم دیگر تغییر معنا دهند و یک عنصر وجهی واحد، می‌تواند با توجه به بافت، وجهیت‌های متفاوتی را بازنمایی کند. مقوله‌های وجهی علاوه بر مفاهیم معنایی، این قابلیت را دارند که نقشی دستوری مانند زمان را در جمله ایفا کنند. لاینز^۱ (۱۹۷۷) معتقد است مفهوم زمان در همهٔ زبان‌ها روند دستوری‌شدگی را طی نکرده است و در زبان‌هایی هم که این اتفاق افتاده است، لزوماً برش‌های سه‌گانهٔ گذشته، حال و آینده ایجاد نشده است. از نظر او، بیشتر زبان‌های هندواروپایی تمایز زمان دستوری را به صورت دوگانهٔ گذشته/غیرگذشته در زبان بازتاب می‌دهند و برای بیان زمان آینده از مقوله‌های وجهی استفاده می‌کنند. داده‌های (۱۳ الف) تا (۱۳ ج)، نقش‌گذر بودن واژه [m≡] (دارابودن ظرفیت‌های وجهی (دستوری) و وجهیتی (معنایی)) را نشان می‌دهند. در این داده‌ها، [m≡] با توجه به بافت کاربرد و نوع خوانش جمله، نشان‌دهندهٔ مقولهٔ فعلی، مفهوم معنایی اجبار و همچنین ابزاری دستوری برای بیان زمان آینده است. در (۱۳ الف)، کنشگر براساس عوامل و شرایط بیرونی، برای فروش ماشینش تحت فشار است و باید این کار را انجام دهد (نقش معنایی اجبار). در قسمت (۱۳ ب)، کنشگر برای انجام گزارهٔ فروختن ماشینش تحت فشار نیست و در صورت وقوع گزاره، با/رادهٔ خود این کار را انجام می‌دهد و جمله خبری است (معنای واژگانی فعل خواستن). در داده (۱۳ ج) از صورت مضارع فعل به همراه [m≡] برای ساخت زمان آینده استفاده شده است (فعل کمکی زمان آینده).

13. الف - m≡ mΑΣin={I be-fruΣ-I

۳ ش م - فروختن - التزامی واژه‌بست ۳ ش م - ماشین (را) باید

«باید ماشینش را بفروشد» (تا بتواند پول خرید خانه را جور کند): اجبار و الزام

ب - me=tI mΑΣin={I be-fruΣ-I

۳ ش م - فروختن - التزامی واژه‌بست ۳ ش م - ماشین (را) واژه‌بست ۳ ش م - خواه

«می‌خواهد ماشینش را بفروشد»: (فعل خواستن): مقوله‌ای واژگانی

ج - m≡ mΑΣin={I be-fruΣ-I

۳ ش م - فروختن - التزامی واژه‌بست ۳ ش م - ماشین (را) خواه

«می‌خواهد ماشینش را بفروشد» (قصد انجام کار در زمان آینده): فعل کمکی برای اشاره به زمان آینده

نتیجه اینکه با ارائهٔ شواهد متعدد از جمله: ۱- معادل‌پذیری [m≡] با فعل‌های کمکی وجهی در فارسی و انگلیسی، ۲- ملاک سنتی صرف‌ناپذیری کلمهٔ وجهی (رحیمیان: ۱۳۸۱)، ۳- ویژگی‌های چهارگانهٔ فعل‌های وجهی در فارسی (غلامعلی‌زاده: ۱۳۸۶) و ۴- ویژگی نقش‌گذر بودن فعل‌های کمکی وجهی (پالمر: ۲۰۰۱)، می‌توان [m≡] را یک فعل کمکی وجهی در لکی دانست. از آنجایی که عناصر وجهی طیف کاربرد متنوعی دارند، این واژه بر اساس بافت، دارایی نقش‌های مختلفی از جمله نقش واژگانی فعلی، ابزاری معنایی برای بیان مفاهیم وجهی اجبار و الزام، و همچنین ابزاری دستوری برای اشاره به زمان آینده است.

۴-۲ وجهیت عنصر [m≡]

در بخش ۴-۱، با ارائهٔ داده‌ها و شواهد نشان دادیم که عنصر [m≡]، علاوه بر فعل واژگانی، یک فعل کمکی وجهی در لکی است که در ساخت زمان آینده و بیان مفاهیم وجهی نیز بکار می‌رود. در این بخش، درصدد آن هستیم که در چارچوب نظرات پالمر (۲۰۰۱)، نوع وجهیت آن را بررسی کنیم.

در داده (۱۴)، عنصر وجهی [m≡] هم یک فعل کمکی برای بیان زمان آینده است و هم به رویدادی اشاره دارد که با توجه به بافت و نوع خوانش، وجود/اجبار در انجام گزاره را به مخاطب منتقل می‌کند. در بخش روش‌شناسی پژوهش اشاره شد که وجهیت تکلیفی، بیان‌گر وجود انگیزه‌های بیرونی برای انجام گزاره است. درحالی‌که در وجهیت پویا، این انگیزه، درونی و با میل خود شخص است. در داده (۱۴ الف)، خوانش همراه با تأکید بر [m≡]، بیانگر وجهیت تکلیفی از نوع اجباری است؛ به طوری که مخاطب انتخاب دیگری ندارد و گویی شرایط

^۱ Loyns

طوری است که عمل رفتن را به شخص تحمیل می‌کند. اما در جمله (۱۴ ب) با خوانش تأکیدی فعل اصلی جمله، بسته به بافت کاربرد، نقش فعل کمکی زمان آینده و همچنین وجهیت پویا از نوع ارادی استنباط می‌شود. در این مورد، وجود اجبار یا الزام از جمله برداشت نمی‌شود و شخص در رفتن یا نرفتن مختار است. بنابراین، با توجه به بافت کاربرد، $[m \equiv]$ بیانگر وجهیت‌های تکلیفی و پویا، و همچنین وجه دستوری زمان آینده است.

14. الف - $m \equiv b \equiv -t \Sigma - i$

۲ش م - رفتن - التزامی باید

«باید / می‌بایست بروی.»

ب - $m \equiv b \equiv -t \Sigma - i$?

۲ش م - رفتن - التزامی خواه

«می‌خواهی بروی؟» زمان آینده یا وجهیت ارادی

در داده‌های (۱۵) و (۱۶) نیز نوعی الزام و اجبار در تحقق رخداد وجود دارد؛ به این معنا که فرد برای تحقق گزاره، انتخاب دیگری ندارد و شرایط موجود نوعی الزام و اجبار برای انجام کار را به او تحمیل می‌کند و ممکن است فعل مورد نظر انتخاب خود فرد نباشد؛ یعنی انگیزه و نیرویی خارج از اراده وی، او را ملزم به انجام کاری کند و نوع وجهیت تکلیفی است. حال اگر این اجبار و نتیجه انجام کار جنبه فردی داشته باشد و تبعات آن تنها به کنشگر برگردد، نوع وجهیت تکلیفی اختیاری است. اما اگر تبعات انجام دادن یا ندادن کار علاوه بر فرد، افراد دیگری را نیز درگیر کند از نوع وجهیت تکلیفی اجباری است. در جمله (۱۵)، می‌توان چنین برداشت کرد که در صورت دیربیدار شدن یک نفر از خواب، سایرین نیز نمی‌توانند کارهایشان را به انجام برسانند و نتیجه انجام ندادن فعل، تنها معطوف به یک نفر نیست؛ بنابراین نوع وجهیت آن تکلیفی و از نوع اجباری است.

15. $m \equiv s7 zy h3zy \equiv \leq -ino tA be-r\{si-non\} kAre-K\{=t2$

واژه‌بست ۲ش ج - کار ۲ش ج - رسیدن / انجام دادن تا ۲ش ج - بیدار شدن زود صبح باید / می‌بایست

«باید / می‌بایست صبح زود بیدار شوید تا کارهایتان را انجام دهید.»

در جمله (۱۶)، عواقب نخوردن داروها و تاخیر در درمان بیماری، تنها به مخاطب بازمی‌گردد و این جمله نه یک اجبار بلکه نوعی نصیحت است که فرد را از عواقب گزاره آگاه می‌کند؛ در نتیجه وجهیت تکلیفی در این جمله از نوع اختیاری است.

16. $m \equiv dAri-K\{=t\} \{s\{r v\{\exists t b-\{\leq-i tA \exists u byn-A.$

۲ش م - شدن خوب تا ۲ش م - خوردن وقت سر به واژه‌بست ۲ش م - ج - دارو باید / می‌بایست

«باید داروهایت را به‌موقع بخوری تا خوب شوی.»

در پژوهش‌های اخیر وجهیت، نقش مسائل بافتی و کاربردشناختی در تعیین نوع وجهیت جمله بسیار پررنگ است، به طوری که بدون در نظر گرفتن آن، بررسی معنایی جملات راه به جایی نمی‌برد (پالمر، ۲۰۰۱؛ لاینز، ۱۹۷۷؛ نیوتس، ۲۰۰۱؛ نروگ، ۲۰۰۵؛ هکر، ۲۰۰۶). داده (۱۷) تغییر مفهوم $[m \equiv]$ در بافت‌های متفاوت و با خوانش‌های مختلف را نشان می‌دهد. در (۱۷)، گوینده با استفاده از صورت مضارع فعل فروختن و خوانش تأکیدی فعل اصلی، به انجام گزاره فروختن ماشین در آینده اشاره دارد و در کنار مفهوم زمان، $[m \equiv]$ دارای وجهیت رخدادی، پویا و از نوع ارادی است. اگر همین جمله دارای خوانش تأکید بر عنصر وجهی باشد، از $[m \equiv]$ مفهوم باید استنباط می‌شود و جمله به این صورت تغییر می‌کند که گویی شخص مورد نظر در شرایطی است که باید ماشینش را بفروشد و انتخاب دیگری ندارد؛ بنابراین، نوع وجهیت جمله به رخدادی، تکلیفی از نوع اجباری تغییر می‌کند. در هر دو خوانش، هم‌زمان نقش فعل کمکی زمان آینده نیز بر عهده $[m \equiv]$ است؛ یعنی این مقوله وجهی هم‌زمان دارای نقش معنایی و دستوری است.

1. Nuyts

2. Narrog

17. $m \equiv m A \Sigma \text{in} = \{I \text{ be-fru} \Sigma - I$

۳ ش م - فروختن - التزامی واژه‌بست ۳ ش م - ماشین (را) خواه

«می‌خواهد ماشینش را بفروشد.»

ملاحظه شد که در جملات دارای وجهیت پویا، با تغییر خوانش، نوع وجهیت نیز تغییر می‌کند و به تکلیفی از نوع اجباری تبدیل می‌شود که پالم (۲۰۰۱) این ویژگی را نقش‌گذردن فعل‌های کمکی وجهی می‌داند. علاوه بر پالم، هرکد (۲۰۰۶) نیز چنین تغییری را در فعل‌های وجهی معمول و متداول می‌داند. او در یک دسته‌بندی کلی‌تر از انواع وجهیت، وجهیت‌های معرفتی و الزامی (تکلیفی) را ذیل وجه ریشه‌ای طبقه‌بندی می‌کند و تبدیل آن‌ها به یکدیگر را پدیده‌ای محتمل و معمول در زبان‌ها می‌داند. نروگ (۲۰۰۵) نیز تغییر وجه‌های متفاوت به همدیگر را می‌پذیرد و معتقد است که جهت تغییر وجه از الزامی به معرفتی همواره یک‌سویه نبوده و در برخی موارد وجه معرفتی نیز می‌تواند به وجه الزامی تبدیل شود.

تغییر وجهیت [m≡] در لکی بر اساس نوع خوانش را می‌توان به طور خلاصه در جدول (۱) بیان کرد:

جدول شماره ۱. انواع وجهیت‌های [m≡] در زبان لکی (منبع: یافته‌های پژوهش)

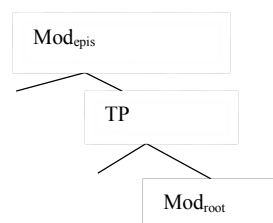
بدون خوانش تأکیدی	با خوانش تأکیدی	
*		وجهیت رخدادی، پویا و از نوع ارادی
	*	وجهیت رخدادی، تکلیفی و از نوع اجباری

۴-۳- بررسی نحوی

پس از بررسی ماهیت واژه [m≡] و تعیین نوع وجهیت آن، بررسی جایگاه نحوی این عنصر در جمله، به شناخت دقیق‌تر مفاهیم معنایی آن و در نتیجه ساختمان جملات لکی، کمک می‌کند.

طبق نظر چینکوئه (۱۹۹۹) ساختار جمله‌ها حدود سی فرافکن نقشی آدارد که هر کدام زیرگونه‌هایی از وجه، نمود، زمان و نفی را در بردارند و ترتیب سلسله‌مراتبی این فرافکن‌ها ویژگی نظام محاسباتی دستور جهانی است. او معتقد است که هر فعل کمکی جایگاه هسته فرافکن‌های نقشی را پر می‌کند؛ هر جایگاه تعبیر معنایی مجزایی دارد و قرار گرفتن یک عنصر در جایگاه‌های نحوی متفاوت، معنای ویژه‌ای به آن می‌بخشد. بنابراین، می‌توان تفاوت نقش‌های [m≡] (واژگانی، وجهی و دستوری) در جملات مختلف را متناظر با جایگاه نحوی این واژه دانست.

برخی پژوهشگران باور دارند که جایگاه نحوی عناصر وجهی معرفتی^۱ از جایگاه عناصر وجهی غیرمعرفتی بالاتر است، که به تبع آن عناصر وجهی معرفتی نسبت به عناصر وجهی غیرمعرفتی دامنه‌ای گسترده‌تر خواهند داشت (چینکوئه ۱۹۹۹؛ باتلر ۲۰۰۳؛ هرکد ۲۰۰۶، ۲۰۱۰؛ پورتر ۲۰۰۹). دقیق‌تر آن‌که در این پژوهش‌ها جایگاه عناصر وجهی معرفتی بالاتر از زمان دستوری (T) و جایگاه عناصر وجهی غیرمعرفتی یا ریشه‌ای^۲ پایین‌تر از زمان دستوری (I) است. چینکوئه (۱۹۹۹) نیز بر این باور است که جایگاه وجه‌نمای (وجهیت) معرفتی بالاتر از هسته زمان و جایگاه وجه‌نمای ریشه‌ای (غیرمعرفتی) پایین‌تر از هسته زمان است.

1. root mood
2. functional projection
3. Mod_{epis}
4. Mod_{root}

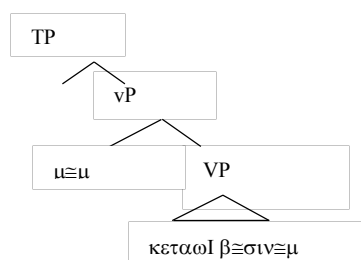
نمودار ۲. جایگاه عناصر وجهی معرفتی و غیرمعرفتی بر اساس چینکوئه (۱۹۹۹)

چینکوئه و ریتزی^۱ (۲۰۱۶) نیز یک سلسله‌مراتب از فرافکن‌های نقشی را در سطح جمله پیشنهاد کرده‌اند که بازنمایی (۱۸) بخشی از آن است. در این سلسله‌مراتب، فرافکن‌های وجهی (دستوری) بالاتر از فرافکن‌های وجهیتی (معنایی) هستند. فرافکن وجهیتی معرفتی بالاتر از T و به تعبیر چینکوئه (۱۹۹۹) فرافکن‌های غیرمعرفتی پایین‌تر از هستهٔ زمان هستند (برای اختصار، تنها سلسله‌مراتب مربوط به وجه و وجهیت که با موضوع پژوهش مرتبط هستند را در این‌جا بیان می‌کنیم):

18. Mood_{speech act} > Mood_{evaluative} > Mood_{evidential} > Mod_{epistemic} > T > Mod_{necessity} > Mod_{possibility} > Mod_{volition} > Mod_{obligation} > V

در بخش تحلیل ماهیت و وجهیت عنصر [m≡] وجود سه نقش متفاوت با معنای مختلف (نقش واژگانی، دستوری و وجهی) برای این واژه ثابت شد. با توجه به این که هر جایگاه نحوی تعبیر معنایی خاصی دارد (چینکوئه، ۱۹۹۹)، در نتیجه، برای تبیین معنای متفاوت [m≡] باید دست‌کم سه جایگاه نحوی برای آن متصور شد.

آجر^۲ (۲۰۰۲) جایگاه فرافکن‌های واژگانی^۳ را پایین‌تر از گروه فعلی کوچک^۴ و جایگاه فرافکن‌های نقشی را بالاتر از آن می‌داند. بنابراین، برای تعیین محدودهٔ جایگاه نحوی [m≡] در نقش فعل واژگانی، باید آن را پایین‌تر از گروه فعلی کوچک دانست. نمودار (۳) محدودهٔ پیشنهادی جایگاه نحوی [m≡] در مفهوم واژگانی را نشان می‌دهد:

نمودار ۳. جایگاه نحوی [m≡] در نقش واژگانی آن

چامسکی (۱۹۵۷)، جکنداف^۵ (۱۹۷۷؛ ۱۹۷۲) و ورمبرند^۶ (۱۹۹۸) معتقدند که فعل‌های کمکی وجهی، افعالی واژگانی نیستند، بلکه عناصری کمکی‌مانند هستند که در خارج از گروه فعلی ظاهر می‌شوند و در جایگاهی بالاتر از آن قرار می‌گیرند (عبداللهی‌پور، ۱۳۹۵). آجر (۲۰۰۲) نیز جایگاه عنصر زمان را در محتوی مشخصه‌ای T می‌داند. بنابراین، [m≡] به‌عنوان فعل کمکی وجهی در ساخت زمان آینده، باید جایگاهی بالاتر از محدودهٔ گروه فعلی کوچک و پایین‌تر از زمان دستوری داشته باشد.

همان‌گونه که پیش‌تر نیز اشاره شد، تعبیرهای متفاوت [m≡] بافت‌ویژه‌اند و علاوه‌بر آن، یک عنصر وجهی می‌تواند چند نقش هم‌زمان نیز داشته باشد. بنابراین بازنمایی نحوی ساخت زمان آینده و وجهی آن می‌تواند با هم هم‌پوشانی داشته باشند. لبافان‌خوش و درزی (۱۳۹۳)، در تبیین جایگاه تظاهر نحوی باید ریشه‌ای، آن را در هستهٔ فرافکن وجه ریشه‌ای در نظر می‌گیرند. بنابراین، وجهیت الزامی این واژه را

1. Rizzi

2. Adger

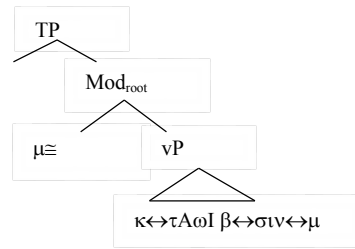
3. nominal projection

4. little vP

5. Jackendoff

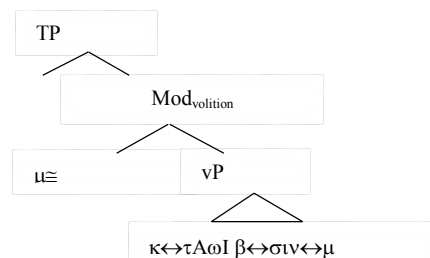
6. Wurmbrand

می‌توان غیرمعرفتی و ریشه‌ای در نظر گرفت. از آنجایی که [m≡] را معادل باید ریشه‌ای در لکی شناختیم، می‌توان هسته گروه وجهیت ریشه‌ای را به‌عنوان جایگاه نحوی [m≡] در خوانش ریشه‌ای یا تکلیفی (الزامی) پیشنهاد داد.

نمودار ۴. جایگاه نحوی [m≡] در نقش فعل کمکی زمان آینده و وجهیت الزامی یا

بازنمایی نحوی خوانش پویای [m≡] را نیز طبق نمودار (۵)، می‌توان در جایگاه پایین‌تر از فرافکن زمان و بالاتر از گروه فعلی کوچک، ذیل فرافکن وجهیت ارادی در نظر گرفت:

نمودار ۵. جایگاه نحوی [m≡] در نقش وجهیت پویا

بنابراین، وجود جایگاه‌های نحوی متفاوت، می‌تواند دلیلی بر وجود طیفی از معناهای مختلف برای این واژه باشد.

۵- نتیجه‌گیری

در این پژوهش به بررسی واژه [m≡] در لکی پرداخته شد. بررسی داده‌ها نشان داد که این عنصر یک مقوله واژگانی به معنای خواستن است و همچنین به‌همراه شکل مضارع فعل، نقش دستوری بازنمایی زمان آینده را در لکی بر عهده دارد. یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که [m≡]، علاوه بر نقش واژگانی و دستوری، در برخی بافت‌ها، رفتاری وجهی دارد و با توجه به تعریف فعل‌های کمکی وجهی، نشان دادیم که این عنصر یک فعل کمکی وجهی نیز هست. همچنین تحلیل‌ها حاکی از این بود که وجهیت آن با تغییر خوانش در بافت‌های خاص دستخوش تغییر می‌شود؛ بدین مضمون که در بافت‌های دارای وجهیت تکلیفی یا الزامی، با تغییر تکیه و با خوانش تأکیدی، نوع آن از الزامی به پویا تغییر می‌کند که این نتیجه با نتایج پژوهش‌های مشابه در این زمینه (پالمر (۲۰۰۱)، نروگ (۲۰۰۵) و هکرد (۲۰۰۶)) هم‌سو است. در پایان، با تکیه بر اصول جهانی سلسله‌مراتب فرافکن‌ها، جایگاه‌های نحوی این عنصر مشخص شد و تفاوت‌های معنایی مختلف آن به جایگاه‌های نحوی مختلف برای آن منتسب شد؛ به این صورت که [m≡] در جایگاه پایین‌تر از گروه فعلی کوچک نقش واژگانی دارد و در ذیل جایگاه فرافکن‌های ریشه‌ای و ارادی در کنار نقش دستوری زمان، به‌ترتیب بیان‌گر وجود مفاهیم اجبار و اراده است.

منابع

ایوتوندی، علی (۱۳۹۹). دستور زبان لکی. قم: انتشارات عصر جوان.

- حسین حمه، همزه؛ علی‌اکبری، نسرین؛ کریمی، یادگار (۲۰۲۱). بررسی وجه و وجهیت در کردی سورانی: تحلیلی نقش‌گرا. *مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران*. ۹(۴)، ۲۳-۱.
- دبیرمقدم، محمد (۱۳۹۲). *رده‌شناسی زبان‌های ایرانی*، جلد دوم. تهران: انتشارات سمت.
- رحیمیان، جلال (۱۳۷۸). وجه فعل در فارسی امروز. *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*. ۲۸(۲)، ۴۱-۴۲.
- رحیمیان، جلال؛ عموزاده، محمد (۲۰۱۳). افعال وجهی در زبان فارسی و بیان وجهیت. *پژوهش‌های زبانی*. ۴(۱)، ۴۰-۲۱.
- رضایی، والی؛ بهرامی، فاطمه (۱۳۹۴). *مبانی رده‌شناسی زبان*. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- عبداللهی‌پور، منصوره (۱۳۹۵). بررسی وجه و نمود فعل در زبان کردی کلهری در چارچوب برنامه کمینه‌گرایی. پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد، دانشگاه رازی، کرمانشاه.
- عموزاده، محمد؛ و رضایی، حدائق (۲۰۱۲). بررسی مفاهیم وجهی زمان دستوری در زبان فارسی. *پژوهش‌های زبانی*. ۳(۱)، ۵۳-۷۶.
- لبافان خوش، زهرا؛ و درزی، علی (۲۰۱۵). نگاهی به جایگاه نحوی «باید» و «شاید». *پژوهش‌های زبانی*. ۵(۲)، ۹۷-۱۱۲.
- مرادی، روناک (۱۳۹۲). فعل‌های کمکی وجهی در کردی سورانی. *مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران*. ۱(۲)، ۱۱۷-۱۳۴.
- میرزا بیگی، مسعود؛ گوهری، حبیب؛ خوشبخت، طیبه؛ و عزیزی‌فر، اکبر (۲۰۲۱). زمان-وجه-نمود در گویش کردی خزلی. *مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران*. ۹(۲)، ۱۲۱-۱۰۳.
- نغزگوی کهن، مهرداد؛ و نقشبندی، زانیار (۲۰۱۶). بررسی افعال وجهی در هورامی. *جستارهای زبانی*. ۷(۳)، ۲۲۳-۲۴۳.
- نقی‌زاده، محمود؛ توانگر، منوچهر؛ و عموزاده، محمد (۱۳۹۰). بررسی مفهوم ذهنیت در افعال وجهی در زبان فارسی. *پژوهش‌های زبانشناسی*. ۳(۱)، ۲۰-۱.
- همایون‌فر، مژگان (۱۳۹۲). *وجه و تاثیر آن بر نظام فعل در زبان فارسی*. پایان‌نامه دکتری تخصصی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.

References

- Abdollahipour, M. (2016). *Mood and Aspect of Kalhuri Kurdish Verbs: A Minimalist Approach*. M.A. Dissertation, Razi University of Kermanshah (In Persian).
- Adger, D. (2002). *Core syntax: A Minimalist Approach*. Oxford Press.
- Amuzadeh, M., & Rezaei, H. (2012). Modal Functions of Tense in Persian. *Language Research*, 3(1), 53-76 (In Persian).
- Butler, J. (2003). A minimalist treatment of modality. *Lingua*, 113(10), 967-996.
- Cinque, G. (1999). *Adverbs and functional heads: A cross-linguistic perspective*. Oxford University Press.
- Dabir-Moghaddam, M., (2013). *Typology of Iranian Languages*. SAMT Press: Tehran.
- Eutivandi, A. (2020). *Grammar of Laki Language*. Qom: Asrejavan press (In Persian).
- Hacquard, V. (2006). *Aspects of modality*. Ph.D dissertation, Massachusetts Institute of Technology.
- Hacquard, V. (2010). On the event relativity of modal auxiliaries. *Natural language semantics*, 18, 79-114.
- Homayounfar, M. (2013). *Modality and its Impression on the Verbal System in Persian*. PhD Thesis, Allameh Tabataba'i University of Tehran. (In Persian).
- Hussein Hama, H., Aliakbari, N., & Karimi, Y. (2021). Mood and Modality in Sorani Kurdish: A Functional Analysis. *Journal of Western Iranian Languages and Dialects*, 9(4), 1-23 (In Persian).
- Labafan Khosh, Z., & Darzi, A. (2015). On the Syntactic Analysis of Persian Modals: Šâyad 'Perhaps' and Bâyard 'Must'. *Language Research*, 5(2), 97-112 (In Persian).
- Lyons, J. (1977). *Semantics: Volume 2 (Vol. 2)*. Cambridge University Press.
- Mirzabeigi, M., Gowhari, H., Khoshbakht, T., & Azizifar, A. (2021). The tense-aspect-mood in Khezeli Kurdish. *Journal of Western Iranian Languages and Dialects*, 9(2), 103-121 (In Persian).
- Moradi, R. (2013). Modal Auxiliaries in Sorani Kurdish. *Journal of Western Iranian Languages and Dialects*, 1(2), 117-134 (In Persian).
- Naghizadeh, M., Tavangar, M., & Amoozadeh, M. (2011). An Inquiry into the Concept of Subjectivity Involving Modal Verbs in Persian. *Journal of Researches in Linguistics*, 3(4), 1-20 (In Persian).
- Naghzgoo kohan M, Naghshbandi Z. (2016). Modal Auxiliaries in Hawrami. *LRR* 7(3):223-243 (In Persian).
- Narrog, H. (2005). On defining modality again. *Language sciences*, 27(2), 165-192.
- Nuyts, J. (2001). *Epistemic Modality, Language and Conceptualization*. Amsterdam: John Benjamins.
- Palmer, F. R. (2001). *Mood and Modality: Cambridge Textbooks in Linguistics*. (2nd Edition). New York: Cambridge University Press.
- Rahimian, J., & Amoozadeh, M. (2013). Persian modal verbs and the expression of modality. *Language Research*, 4(1), 21-40 (In Persian).

-
- Rezai, V., & Bahrami, F. (2014). *Fundamentals of Linguistic Typology*. Shahid Beheshti University Press. (In Persian).
- Rizzi, L., & Cinque, G. (2016). Functional categories and syntactic theory. *Annual Review of Linguistics*, (2), 139-163.
- Saeed, J. (2009). *Semantics, third edition*. Wiley-Blackwell.